

30. Темницький В. Загальна Українська Рада. Памяткова книжка Союзу Визволення України і календарь на 1917 рік з 103 ілюстраціями. Відень: Накладом Союзу Визволення України, 1917. С. 356–364.
31. Темницький В. Українські Січові Стрільці. (Думки й уваги з приводу укр. мілітарного руху). Відень: Накладом «Союзу Визволення України», 1915. 40 с.
32. Українська Боева Управа. Оповіщене. Вісти з Запорожа. Львів, 1914. 8 серпня. Чис. 97. Число добровольців. С. 3.
33. Українські Січові Стрільці 1914–1920 / Упоряд. Іван Іванець, Василь Софронів-Левицький. Третє видання. Монтреаль: Видавництво Ігоря Федіва, 1955. 211 с.
34. Універсал. Головна Українська Рада до всего українського народу! // Вісти з Запорожа. Львів, 1914. 8 серпня. Чис. 97. Число добровольців. С. 2–3.
35. Устав Товариства опіки над німцями Українських Січових Стрільців. Зальцбург, 1918. 8 с.
36. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ України). Ф. 2188. Оп. 2. Спр. 44. 650 арк.
37. ЦДАВОВУ України. Ф. 3807. Оп. 2. Спр. 1. 70 арк.
38. ЦДАВОВУ України. Ф. 3807. Оп. 2. Спр. 2. 103 арк.
39. ЦДАВОВУ України. Ф. 3807. Оп. 2. Спр. 3. 332 арк.
40. ЦДАВОВУ України. Ф. 3807. Оп. 2. Спр. 4. 180 арк.
41. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України). Ф. 353. Оп. 1. Спр. 8. 6 арк.
42. ЦДАЛ України. Ф. 353. Оп. 1. Спр. 228. 89 рк.
43. ЦДАЛ України. Ф. 353. Оп. 1. Спр. 241. 44 арк.
44. ЦДАЛ України. Ф. 359. Оп. 1. Спр. 369. 140 арк.
45. ЦДАЛ України. Ф. 360. Оп. 1. Спр. 486. 13 арк.
46. ЦДАЛ України. Ф. 366. Оп. 1. Спр. 7. 61 арк.
47. ЦДАЛ України. Ф. 385. Оп. 1. Спр. 2. 45 арк.
48. ЦДАЛ України. Ф. 385. Оп. 1. Спр. 8. 29 арк.
49. ЦДАЛ України. Ф. 385. Оп. 1. Спр. 12. 28 арк.
50. ЦДАЛ України. Ф. 385. Оп. 1. Спр. 49. 13 арк.
51. ЦДАЛ України. Ф. 410. Оп. 1. Спр. 55. 13 арк.
52. Шухевич С. Видиш брате мій (8 місяців серед УСС-ів). Львів: Видавничка кооператива «Червона Калина», 1930. 232 с.
53. Boberskyj I. Az ukran legional. Kepek, epizodok. Ukrania. Budapest, 1916. Nr. 9–10. P. 168–171.

Тетяна ЛАВРІН

кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ІВАН ГОРБАЧЕВСЬКИЙ – МІНІСТР ЗДОРОВ'Я АВСТРІЇ

30 серпня 1917 р. професора Чеського університету в Празі, члена Палати панів, державного радника Івана Горбачевського призначено міністром здоров'я. Таким чином, це був перший українець, який став австрійським міністром.

Як щирий українець І. Горбачевський відчував реальні утиски власного народу з боку поляків та царської росії, орієнтувався на Австрію: у національно вільній Австрії бачив дорогу до волі і для свого народу. Саме тому ця скромна й інтелігентна людина ввійшла в міністерський кабінет у Відні.

У березні 1918 р. І. Горбачевський подав до Палати панів документи, що мотивували необхідність створення Міністерства здоров'я. І вирішальним аргументом на його користь були надзвичайно тяжкі умови життя населення, викликані війною. Після довгих і всебічних обговорень та дискусій закон про створення нового міністерства ухвалили. 30 липня 1918 р. І. Горбачевський отримав офіційне призначення на посаду міністра. І лише тепер він міг зайнятися формуванням міністерства.

Призначений на посаду міністра здоров'я, І. Горбачевський з усією відповідальністю і аргументованою цілеспрямованістю розпочав формування Міністерства здоров'я. Згідно з цісарським розпорядженням від 24 жовтня 1917

р. на це міністерство покладали такі функції: запобігання інфекційним та поширеним захворюванням (туберкульоз, венеричні хвороби, алкоголізм); співпраця служби здоров'я із ветеринарною службою в усіх питаннях, що стосуються здоров'я людей, гігієни міст і сіл, гігієни помешкань, гігієни на транспорті та кораблях; турбота про здорове харчування, про здоров'я молоді; гігієна працівників промисловості й інших виробництв; запобігання нещасним випадкам; опіка над хворими (у шпиталях, закладах для розумово хворих, рятувальних закладах); гігієна в'язниць; діяльність аптек і виробництво ліків; опіка над інвалідами війни; лікарська практика, допоміжна служба та санітарна статистика. Для налагодження такого широкого спектру діяльності Міністерство здоров'я повинно було дбати про постійну й тісну співпрацю з громадськістю, пильно стежити за досягненнями світової медичної науки, створити спеціальні періодичні видання, в яких публікувати результати найновіших наукових досліджень із питань охорони здоров'я.

Структуру міністерства вчений запропонував, зрозуміло, відповідно до власних ерудиції та діапазону мислення. Оригінальність її полягала, на нашу думку, насамперед у тому, що ця структура поєднувала три фахово-лікарські секції, які очолювали три керівники. Та попри всі намагання міністра і його відомства поліпшити стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічна ситуація залишалася вкрай важкою.

Відомо, що з усіх земель, які належали тоді до Австро-Угорщини, війна найбільше знищила Східну Галичину. На той час звідси вже була вибита російська армія. Але оскільки тут постійно протягом років газдували армії різних держав, то вони знищили й розграбували майже все, що траплялось їм на шляху. Поширились епідемії, особливо туберкульоз та венеричні хвороби, лікарів і ліків у селах катастрофічно не вистачало. Загальний стан гігієни та здоров'я населення фахівці оцінювали як справді жахливий.

До праці секційним радником у міністерстві Іван Горбачевський запросив із українців доктора Є. Кобринського, старшого повітового лікаря при Крайовій управі в Чернівцях, але через хворобу він не зайняв цієї посади. Як правника було покликано доктора С. Старосольського, який працював у Найвищому суді при Адміністративному трибуналі у Відні, та інших представників української нації. Про результати своїх досліджень і програму ліквідації наслідків австрійсько-російської війни І. Горбачевський доповідав у парламенті, однак цю програму відхилили через неприхильність до неї польських представників австрійського уряду. І. Горбачевський як міністр здоров'я Австрії також запропонував програму допомоги населенню, де передбачив, зокрема, протитуберкульозні заходи, проте парламент відхилив і їх.

1918 рік був надзвичайно напруженим у діяльності І. Горбачевського на посаді міністра. З одного боку, тривало формування міністерства, створювали мережу відповідних установ, з іншого – він брав участь у різних заходах Української парламентської репрезентації. Керівники цієї репрезентації 20 липня 1918 р. зустрічались у Відні на вечорі на честь В'ячеслава Липинського. Серед присутніх були митрополит А. Шептицький, міністр І. Горбачевський, депутати Ю. Романчук, Є. Петрушевич, К. Левицький та Семака. Вечір відбувався у посла М. Василька. 4 серпня 1918 р. на спеціальній аудієнції цісар прийняв прем'єр-міністра Гуссарека і міністра здоров'я І. Горбачевського. Цього ж року відбулася поїздка Івана Горбачевського в Україну.

Воєнні події весни 1918 р. свідчили, що Австро-Угорщина та Німеччина, найімовірніше, програють війну. Отже, виникло питання про можливий сепаратний мир Австро-Угорщини з державами Антанти. Враховуючи можливість такої ситуації, цісар Карл почав запрошувати до себе провідників невдоволених парламентських груп і радився із ними щодо перебудови Австро-Угорщини на федеративних засадах. З українських депутатів на нарадах у нього

бували віце-президент парламенту Ю. Романчук, міністр здоров'я І. Горбачевський, голова Української парламентської репрезентації Є. Петрушевич, очільник делегації буковинців М. Василько та голова Українського народного комітету К. Левицький. Вони радили цісареві запровадити нову конституцію і створити автономно-національні краї-держави під керівництвом одного монарха й одного федерального парламенту для закордонних і військових справ. Подібні пропозиції вносили словенці, чехи, хорвати та німці. У червні 1918 р. українська й інші представницькі делегації досягли порозуміння із цісарем щодо проголошення національних держав-країв: галицько-українського в Львові, чеського у Празі, словенського в Любляні, хорватського у Загребі.

Українські представники розробили також план дій на випадок розпаду Австро-Угорської імперії. Зокрема, підготували ухвали про проголошення Української самостійної держави, що прагне злуки з Великою Україною. І після того, як 17 жовтня 1918 р. опубліковано цісарський маніфест про перебудову Австро-Угорщини на федеративних засадах зі закликом до парламентських репрезентацій всіх народів уконституюватися в національно-державні репрезентації, у Відні відбулася нарада, на якій розглянули питання про національно-державне самовизначення Східної Галичини. У цьому зібранні взяли участь Є. Петрушевич, К. Левицький, І. Горбачевський, С. Вітик, М. Василько, А. Шептицький.

Як результат віденських подій, активними учасниками яких стали українські громадсько-політичні діячі, котрі перебували у Відні, було вирішено створити в Львові Українську Національну Раду – легальну репрезентацію Української держави. На переговори з цісарським урядом уповноважили так звану делегацію Української Національної Ради у Відні, до якої належали кілька депутатів, а також міністр І. Горбачевський. Очолював делегацію Є. Петрушевич. Ввечері 18 жовтня 1918 р. в Народному домі у Львові зібралися усі українські парламентські та сеймові депутати з Галичини й Буковини (близько 70 осіб) і визначились як легальна репрезентація (Українська Національна Рада) Української держави, що мала займати всю етнічну українську територію Австро-Угорщини. Про це повідомили цісаря та видали маніфест до українського народу. Також ухвалили домагатися від австрійського уряду передачі влади в Галичині й Буковині Українській Національній Раді, очолити яку доручили Є. Петрушевичу. Місцем перебування Української Національної Ради було визначено Львів. 30 жовтня 1918 р. І. Горбачевський і голова Української парламентської репрезентації Є. Петрушевич мали аудієнцію у прем'єр-міністра Австрії. Однак конструктивної розмови про майбутнє Галичини на цій зустрічі не відбулося.

Польський міністр Галецький вніс 31 жовтня 1918 р. на засідання ради міністрів конкретну пропозицію, щоб як польську частину Галичини, котра припала би польській державі, визнати весь край на захід від лінії, яку він назвав «лінією Бугу», зі Львовом, із нафтоносними теренами. Проти цього найрішучіше виступив Іван Горбачевський, зазначивши, що основою при розмежуванні краю можуть бути лиш етнографічні межі, які лежать не на лінії Бугу, а сягають далеко на захід поза Сян. За винятком міністра справедливості доктора Шауера, всі інші міністри висловили думку, що потрібно підтримати бажання керівництва нової Польської держави, котрі висловив міністр Галецький. З огляду на це І. Горбачевський заявив, що за таких обставин не може залишатися у кабінеті міністрів і подав заяву на звільнення. Але й за цей короткий час, упродовж якого І. Горбачевський був міністром здоров'я, він залишив значний слід від своєї творчої діяльності. Вчений, зокрема, розробив основи організації служби здоров'я, на яких протягом десятиліть орієнтувалися держави, що постали після розпаду в 1918 р. Австро-Угорщини.

На засіданні міністерської ради 31 жовтня 1918 р. президент міністрів пояснив відсутність міністра І. Горбачевського тим, що українці не прийняли

запропонованої на останній раді формули про передачу полякам адміністрації у Галичині. І. Горбачевський – перший і поки що останній міністр-українець у чужій державі – намагався «залишатися у тіні», не тільки не підкреслюючи своїх заслуг, а навпаки, старався коментувати їх як щось звичайне, природне, продиктоване ходом подій. Але за нього виразніше та переконливіше промовляли не слова, а власні справи. За проектом розбудови й програмами дії міністерства на чолі з І. Горбачевським згодом формували міністерства здоров'я в Англії, Франції та інших державах. Відомо, що у справі створення подібного міністерства за досвідом до І. Горбачевського приїжджав і представник Української Народної Республіки. Міністр-українець радо поділився планами організації урядового підрозділу. Після Австрії Міністерство здоров'я створила Англія, а третьою, вже в 1918 р., – Україна.

Таким чином, до 1917 р. держави світу в структурах урядів не мали міністерств здоров'я. Упродовж 1917–1918 рр. І. Горбачевський став засновником такого міністерства та першим міністром здоров'я у світовій урядовій структурі взагалі.

Список використаних джерел

1. Головацький І. Іван Горбачевський (1854–1942): Життєписно-бібліографічний нарис. Львів: НТШ, 1995. 125 с.
2. Гонський Я. Іван Горбачевський у спогадах і листуваннях. Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. 184 с.
3. Горбачевський І. З моїх споминів. Моя санітарна праця // 25-ліття Українського лікарського товариства і медичної громади. Львів, 1935. С. 14–17.
4. Лахманюк Т. Іван Горбачевський – міністр здоров'я Австрії // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексівець. Вип. 6–7: 20-й річниці Незалежності України присвячується. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. С. 246–251.

Андрій ЗАГОРСЬКИЙ

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології та спеціальних галузей
історичних наук Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕКСАНДРА ТИСОВСЬКОГО В УМОВАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Олександр Тисовський – видатний український педагог, науковець і громадський діяч, відомий як засновник Пласту – української скаутської організації, що стала важливою складовою національного руху. Його діяльність, спрямована на виховання молоді на засадах патріотизму, самодисципліни та моральних цінностей, набула особливого значення в умовах Першої світової війни, коли українське суспільство стикнулося з великими випробуваннями.

Період Першої світової війни вніс суттєві зміни в суспільно-політичне життя Західної України, зокрема у Галичині, яка опинилася в епіцентрі бойових дій. Війна викликала не лише соціально-економічні труднощі, але й загострила національне питання для українців, які були розділені між двома імперіями. У таких складних умовах важливим стало питання виховання нової генерації свідомих українців, готових до активної участі в національно-визвольних процесах. Однією з організацій, що виконувала це завдання, був «Пласт» – український скаутський рух, заснований у 1911 р. О. Тисовським.

З початком Першої світової війни, у 1914 році, життя О. Тисовського, як і багатьох інших громадян Австро-Угорщини, зазнало значних змін. Після вбивства спадкоємця престолу Франца Фердинанда у Сараєві, вибух війни змусив багатьох мешканців Львова евакуюватися. О. Тисовський разом з іншими був змушений виїхати до Відня, де його забрали на військову службу. Його